

I když památek takové vrcholné úrovně jako Diokleciánův palác s mauzoleem, přeměněným na splitskou katedrálu, nebo salonská bazilika, není příliš mnoho, zajímavé jsou i drobnější kostely. Výborně dochovaná bazilika v Poreči s raně křesťanskými mozaikami snese srovnání s chrámy ravennskými.

Teologie – religionistika – předěl

Otakar A. Funda

Na diskusi k mému článku „Rozdíl mezi teologem a religionistou“ (*Religio* 2/1993), uveřejněné v témže čísle a v čísle 2/1994, nebudu odpovídat polemicky. Čtenáři k posouzení bych jen stručně podtrhl svou základní tezi.

Teologie a religionistika jsou dvě naprosto odlišné disciplíny a vyznačují se zcela odlišným přístupem k tématu. Religionista studuje – s úsilím o co nejvyšší možnou míru nepředpojatosti či nezaujatosti – náboženství jako lidské jevy lidských dějin a kultury. Jeho přístup je kulturně historický, antropologický, sociologický, psychologický apod. Nerozhoduje, které náboženství či respektive božstvo je pravé a které je nepravé, nýbrž se ptá, co na tom lidé mají, že věří, že vyznávají božský princip či osobní božský protějšek, a jaké pojetí světa, života a člověka artikulují prostřednictvím různých náboženských mýtů, rituů, dogmat či kerygmatických výpovědí. Jeho přístup je nezaujatý v tom smyslu, že se s žádným ze studovaných náboženství vnitřně neztotožňuje, že žádné nesdílí v náboženské poloze vyznávání a kultického prožívání.

Je samozřejmě, že takto nestranný religionista má také své určité východisko, svůj zorný úhel pohledu a není tedy „absolutně“ nezaujatý. Jeho stanovisko však leží mimo referenční rámec náboženských vyznání. Je to stanovisko filozofické, i když různého zaměření, např. fenomenologické, neopozitivistické či vycházející z analýzy jazyka apod. Jeho zaujetí pro nezaujatost v oboru religionistiky pak spočívá v tom, že se snaží v co možná nejvyšší míře vyzávorkovat svůj zorný úhel pohledu, svá východiska, a pokouší se co nejvíce zjednat prostor, v němž by to které pojednávané náboženství mohlo samo přijít k řeči. Religionista se tak pokouší pochopit a sdělit, jak to které náboženství samo sobě rozumí.

Religionista může mít dokonce i svou teologickou předchozí periodu, která mu umožňuje, že je schopen citlivěji vnímat, jak vyznavači „jeho“ náboženství chápou své vyznání a jakou životní sílu a orientaci jim jejich víra poskytuje.

Teolog na rozdíl od religionisty sám stojí uvnitř určitého náboženství. Termín teolog je užíván především v oblasti monoteistických náboženství dualistického typu, kde bůh není chápán jako monistický princip světa či jako tajemství bytí, nýbrž jako osobní protějšek – v židovském náboženství, v křesťanství a v islámu. V našem kulturním kontextu i v kontextu zmíněné diskuse označujeme termínem teolog především křesťanského bohoslovce. Můžeme pak dále rozlišovat, ke které konfesi se hlásí či jaký teologický směr zastává. V tomto úzu myslíme teologem odborníka, který sám křesťanské náboženství vyznává, zároveň však výpovědi křesťanské víry reflektuje. Tuto sebereflexi křesťanské víry provádí ve službě křesťanské víry a jejího zvěstování. Jen v nepřesném, přeneseném významu označujeme termínem teolog i myslitele jiných, např. východních náboženství. V naší souvislosti nejde nyní o otázku, pro které náboženství lze užít označení teolog, ale sledujeme zásadní konstatování, že teolog je potud teologem, pokud náboženství, které myšlenkově – a často i kriticky – reflektuje, sám vyznává, a tak svou teologickou reflexi podniká jako službu svému náboženství.

Teolog – v naší souvislosti rozumějme křesťanský teolog – se ovšem věnuje i studiu jiných náboženství. Toto studium někdy označujeme také jako religionistiku. Teolog může vynikajícím způsobem znát tradice jiných náboženství, může tedy mistrně dělat religionistiku – studovat historii, fenomenologii, sociologii, psychologii náboženství – v tom nejvlastnějším smyslu však religionistou není. V okamžiku, když dojde na onu centrální otázku, pak teolog, pokud chce zůstat teologem, poví, že náboženství, které vyznává – v případě naší diskuse křesťanství – je ostatním náboženstvím kvalitativně nadřazeno, že je to „to pravé, nejvyšší náboženství“. Nejbliže k pozici religionisty se dostali někteří protestantští liberální teologové konce minulého a začátku století, kteří jedinečnost křesťanství neodvozovali z božského zjevení, ale z etických obsahů křesťanství. Vědomě však ještě byli teology a jedinečnost křesťanství, byť chápaná eticky, byla obsahem jejich vyznavačské výpovědi. Teolog tedy může vynikajícím způsobem studovat a přednášet religionistiku, může si uložit i do jisté míry kázeň a odsunout na chvíli svůj apologetický přístup do pozadí a přiměřeně vůči tématu představit určitý jiný náboženský útvar. Vposledu ovšem svůj apologetický přístup, daný jeho křesťanským východiskem, obohaceným či zúženým tím či oním konfesním přístupem či teologickým směrem, nemůže smlčet.

Religionista, který traktuje náboženství jako lidské jevy lidských dějin a kultury, má jistě také určitý osobní názor. Podstatnou součástí tohoto osobního názoru je však právě zaujetí pro nezaujatost, odstup od náboženského vyznávání a snaha přivést k řeči téma samo. Religionistův osobní názor pak leží v souřadnicích filozofických, nikoli náboženských či teologických. Je jisté, že tento jeho filozofický přístup také ovlivňuje jeho traktování religionistické tematiky. Protože však religionista stojí mimo platformu jakéhokoli náboženského vyznávání, má větší prostor a možnost kriticky odlišit svůj filozofický přístup od traktovaného religionistického tématu. K podstatě jeho filozofického východiska totiž patří, že si nikým a ničím nenechá zakázat jakoukoli otázku a pochybnost, že uznává filozofickou pluralitu a že kladení otázek, zkoumání, hledání a nalézání odpovědí chápe jako racionální počin, v němž není ponechán prostor pro výklad některých jevů jako zásahů či zjevení nadpřirozena. V badatelské oblasti mohou jít teolog a religionista, a zejména teolog zabývající se religionistikou a religionista, značný kus cesty společně, a pokud se nejedná o teologa v úzce ortodoxním smyslu, může jejich spolupráce v badatelské oblasti být velmi plodná. Nelze však zatajit, že po určitém úseku plodné společné cesty přijdou na rozcestí, ano nutně musí přijít rozcestí. Teolog se tu pak vydá směrem náboženské filozofie či směrem teologické apologetiky, religionista se vydá směrem filozofie náboženství či směrem kontextuální srovnávací vědy o náboženství, nebo se pokusí setrvat v rovině konstatující fenomenologie náboženství.